

Joaquin Rodrigo (1901 – 1999)

Το 2001 συμπληρώθηκαν 100 χρόνια από την γέννηση του Joaquín Rodrigo που μαζί με τον Isaac Albéniz, τον Manuel de Falla, τον Joaquín Turina και τον Enrique Granados, αποτελεί μια από τις πιο σημαντικές προσωπικότητες της ισπανικής μουσικής. Στο κείμενο αυτό παρατίθενται στοιχεία για την ζωή και το έργο του, το οποίο είναι σημαντικότερο καθώς περιλαμβάνει μερικές από τις καλύτερες μελοποιήσεις της κλασικής ισπανικής ποίησης, καθώς και μουσική για κιθάρα που είναι εξαιρετικά δημοφιλής και περιλαμβάνεται στο βασικό ρεπερτόριο των ερμηνευτών.

Ο Rodrigo γεννήθηκε στο Sagunto, στην Valencia της Ισπανίας, στις 22 Νοεμβρίου 1901. Μέχρι πρότινος και εξαιτίας ενός λάθους, το οποίο για πολύ καιρό υποστήριζε και ο ίδιος ο συνθέτης, η χρονολογία γεννήσεώς του εμφανιζόταν στα περισσότερα έντυπα ως 1902. Μετά την δημοσιοποίηση του πιστοποιητικού γεννήσεώς του αποκαταστάθηκε η αλήθεια.

Εξαιτίας μιας επιδημίας διφθερίτιδας, ο Rodrigo υπέστη μόνιμη τύφλωση από τα τρία του χρόνια. Παρόλα αυτά έδειξε την μουσική του κλίση από πολύ νωρίς. Σπούδασε στην Valencia με τους Francisco Antich και Lopez Chavarri. Το 1927 εγκαταστάθηκε στο Παρίσι, όπου και σπούδασε με τον Paul Dukas στην Ecole Normale de Musique. Παρέμεινε στο εξωτερικό μέχρι το τέλος του ισπανικού εμφυλίου πολέμου (1939), ζώντας κυρίως στο Παρίσι, όπου και έγραψε το *Concierto de Aranjuez* (1938-1939), για πολλούς το αριστούργημά του και μια από τις μεγαλύτερες και μακροβιότερες επιτυχίες στην ιστορία της ισπανικής μουσικής. Τα χρόνια αυτά βρέθηκε ξανά στην Ισπανία δύο φορές, παραμένοντας όμως για σύντομα χρονικά διαστήματα: την πρώτη εξαιτίας του γάμου του με την πιανίστα Victoria Kamhi (από την Τουρκία, εβραϊκής καταγωγής) το 1933, και την δεύτερη το 1934 για να διδάξει στο Colegio de Ciegos (σχολείο για τυφλούς). Επέστρεψε στην Μαδρίτη το 1939, όπου και παρέμεινε μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '80, όταν αποφάσισε να εγκατασταθεί στο Μεξικό και να αφιερωθεί στην διδασκαλία.

Η επιτυχία του *Concierto de Aranjuez* σημάδεψε κατά κάποιο τρόπο την καριέρα του Rodrigo, καθώς στα επόμενα χρόνια άρχισε να απλώνεται η φήμη του και να θεωρείται ένας από τους κορυφαίους Ισπανούς συνθέτες. Εκτός όμως από ενεργός συνθέτης, και μάλιστα αρκετά παραγωγικός (έγραψε περίπου 170 έργα), διετέλεσε ακαδημαϊκός και ασχολήθηκε με την μουσική κριτική, γράφοντας και δημοσιεύοντας άρθρα του σε πολλές εφημερίδες. Διηύθυνε για αρκετό καιρό το μουσικό τμήμα του "Organización Nacional de Ciegos" (Εθνικός Οργανισμός των Τυφλών) και δούλεψε επίσης στο Radio Nacional de España.

Το πρώτο βραβείο που κέρδισε ο συνθέτης ήταν το 1925 για το έργο του *Cinco Piezas Infantiles* για ορχήστρα. Το 1942 κέρδισε επίσης το «Εθνικό Βραβείο Μουσικής» για το έργο του *Concierto Heroico* για πιάνο και ορχήστρα και το 1947 έγινε καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Μαδρίτης στην έδρα μουσικής Manuel de Falla, μια θέση που δημιουργήθηκε ειδικά για αυτόν.

Ο Joaquín Rodrigo έκανε πολλές περιοδείες στην Ισπανία, την Ευρώπη γενικότερα, την Αμερική και την Ιαπωνία διδάσκοντας, παίζοντας και δίνοντας διαλέξεις. Τιμήθηκε με πολλές διακρίσεις κατά την διάρκεια της ζωής του. Από τις σημαντικότερες είναι οι Gran Cruz de Alfonso X el Sabio (1953), Legion d'Honneur (1963), εκλεγμένο μέλος της Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts του Βελγίου (1978), καθώς επίσης και ο τιμητικός τίτλος 'Marqueses de los Jardines de Aranjuez' που δόθηκε σε αυτόν και την σύζυγό του Victoria Kamhi από τον Βασιλιά της Ισπανίας Juan Carlos I το 1992.

Διαβάζουμε στο λεξικό *New Grove II*:

Κατά την διάρκεια του δεύτερου μισού του 20ού αιώνα ο Rodrigo κατάφερε να έχει μια θέση, στην

ισπανική μουσική ζωή ανάλογη με αυτήν που κρατούσε ο Manuel de Falla στο πρώτο μισό [του 20ού αιώνα]. Όπως ο μέντοράς του, καλλιέργησε ένα ύφος απομακρυσμένο από τα κύρια ρεύματα της ευρωπαϊκής μουσικής εξέλιξης και, όπως ο de Falla, η μουσική του χρειάζεται να κριθεί μέσα στο πλαίσιο της ισπανικής κλασικής και παραδοσιακής μουσικής, τέχνης και λογοτεχνίας.¹

Σχετικά με το συνθετικό ύφος του Rodrigo, ο Tomàs Marco γράφει.

Ο νεοκλασικισμός είχε χάσει τα πρωτοποριακά χαρακτηριστικά του στην δεκαετία του 1920 και του 1930 και θεωρείτο πλέον ένα κίνημα αποκατάστασης, παρόλο που κανένας δεν μπορούσε να εξηγήσει ποιες ακριβώς παραδοσιακές αξίες ήταν σε φάση αποκατάστασης. Αυτό το οποίο εννοείτο ήταν μια προς τα πίσω ματιά στο 'καλό γούστο' και την αυτοσυγκράτηση. Ο νεότερος νεοκλασικισμός είχε τραφεί από έναν εθνικισμό βασιζόμενο σε στοιχεία Scarlatti, αλλά τώρα η αναφορά ήταν σαφέστερα κατευθυνόμενη προς τον κόσμο του 18ου αιώνα και συγκεκριμένα στην zarzuela.² Αντί να μιλάμε για εθνικό νεοκλασικισμό μπορούμε απλά να τον ονομάσουμε neocasticismo.³ Πολλοί συνθέτες έγραψαν σε αυτό το ύφος. Στην περίοδο αυτή όμως κυριαρχούσε μια εκπληκτική μορφή, της οποίας η επίδραση, με όλα τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα, ήταν ευρύτερη και αρκετά μεγάλης διάρκειας, αυτή του Joaquín Rodrigo.⁴

Οι πρώτες συνθέσεις του Rodrigo χρονολογούνται στο 1923 (*Suite* για πιάνο, *2 Esbozos* για βιολί και πιάνο). Παρόλα αυτά η δημοφιλέστερη σύνθεση του είναι το *Concierto de Aranjuez*, για κιθάρα και ορχήστρα, διότι εμφανίστηκε σε μια σημαντικότερη ιστορική στιγμή (1938-1939) και είναι πιθανόν να παραμείνει στην συνείδηση των ισπανών ως μια μουσική κατάθεση που σήμανε το τέλος του εμφυλίου πολέμου.⁵ Η πρώτη εκτέλεση του *Concierto* δόθηκε στην Βαρκελώνη στις 9 Νοεμβρίου 1940 με σολίστ τον Regino Sainz de la Maza και διευθυντή ορχήστρας τον César Mendosa de Lasalle. Οι αμέσως επόμενες εκτελέσεις με τον ίδιο σολίστ και διευθυντή ορχήστρας αυτήν την φορά τον Jesus Arambartí έγιναν στο Bilbao και στην Μαδρίτη. Το όνομα Aranjuez αναφέρεται σε ένα βασιλικό μέγαρο κοντά στην Μαδρίτη, το οποίο υπήρξε η καλοκαιρινή κατοικία των Βουρβόνων.

Το *Concierto de Aranjuez* είναι μια από τις μεγαλύτερες σε διάρκεια επιτυχίες της όλης ισπανικής μουσικής – μια αναπάντεχη επιτυχία, γιατί παρά τα ελκυστικά του χαρακτηριστικά έχει λιγότερες φυσικές αρετές από μερικές άλλες συνθέσεις του Rodrigo. [...] Μπορεί κανείς να αποδώσει την παγκόσμιή του επιτυχία στην τότε έλλειψη συνθέσεων για κιθάρα (σε μια εποχή που η δημοτικότητα της κιθάρας σαν όργανο αυξανόταν συνεχώς και παγκοσμίως), ακόμη στο γεγονός ότι η μουσική είναι ευχάριστη και δεν παρουσιάζει ιδιαίτερες δυσκολίες στην εκτέλεση, και πάνω από όλα στις αναρίθμητες μεταγραφές που έγιναν για ελαφρά μουσική και jazz.⁶

Ο ίδιος ο συνθέτης περιγράφει το *Concierto de Aranjuez* 'δυνατό σαν veronica [η κίνηση που κάνουν με την κόπη τους οι ταυρομάχοι, όταν αντιμετωπίζουν τους ταύρους] και φτερωτό σαν πεταλούδα'.

Η επιτυχία του *Concierto de Aranjuez* καθόρισε κατά μία έννοια την καριέρα του Rodrigo γιατί τον ανάγκασε να επαναλάβει την ίδια φόρμουλα ξανά και ξανά δίχως πάντα να επιτυγχάνει το ίδιο αποτέλεσμα. Τρία μέρη με εθνικιστικές ρίζες και κλασική φόρμα, το πρώτο και το τρίτο με χαρακτηριστικό ισπανικό ρυθμό, το δεύτερο μελωδικότατο με έμφαση στον σολίστα και διακριτική συνοδεία. Ο Rodrigo το επιχείρησε αρκετές φορές και παρόλο που το αποτέλεσμα δεν διέφερε δραστικά από το *Concierto de Aranjuez* η αποδοχή των έργων ποίκιλλε κατά πολύ.

Εξαιτίας εν μέρει της μεγάλης επιτυχίας του *Concierto de Aranjuez* ο Rodrigo εξερεύνησε τις προοπτικές του κοντσέρτου γενικότερα συνεχίζοντας παρόμοιες συνθέσεις, οι οποίες είναι 'οι πιο σημαντικές τέτοιου είδους που συντέθηκαν στην Ισπανία'.⁷ Λίγα χρόνια μετά, το 1942 συνθέτει το *Concierto Heroico* για πιάνο και ορχήστρα με το οποίο κέρδισε και βραβείο, όπως προαναφέρθηκε. Το κοντσέρτο αυτό παρά την διάκριση δεν κέρδισε την θέση που κατείχε το προηγούμενο στο διεθνές ρεπερτόριο. Ένα χρόνο αργότερα συνθέτει το *Concierto de estío* για βιολί και ορχήστρα. Ακολουθούν το *Concierto galante* (1949) για βιολοντσέλο και ορχήστρα και το *Concierto serenata* (1952) για άρπα και ορχήστρα. Μετά την χρήση των διαφόρων άλλων οργάνων, ο Rodrigo επιστρέφει στην κιθάρα και

γράφει το 1954 το έργο *Fantasia para un gentilhombre*, το οποίο έγινε επίσης μεγάλη επιτυχία. Η μορφή του κοντσέρτου όμως φαίνεται ότι δημιουργεί ανεξάντλητη έμπνευση στον συνθέτη, καθώς το 1966 εμφανίζεται το *Concierto madrigal* για δύο κιθάρες και ορχήστρα και ακολουθεί (το 1967) το *Concierto andaluz* για τέσσερις κιθάρες και ορχήστρα. Ακόμη, το 1978 το *Concierto pastoral* για φλάουτο και ορχήστρα, το *Concierto para un divertimento* (1981) για βιολοντσέλο και ορχήστρα και τέλος το *Concierto para una fiesta*, για κιθάρα και ορχήστρα το 1982.

Ο Rodrigo έγραψε, εκτός από τα 11 κοντσέρτα, αρκετά ορχηστρικά και χορωδιακά έργα, (ανάμεσά τους το *Ausencias de Dulcinea*, ορχηστρικό και το *Musica para un codice salmantino* για βαρύτονο, χορωδία και ορχήστρα) καθώς επίσης και έργα για σόλο κιθάρα, πιάνο, περίπου 60 τραγούδια και μουσική για μπαλέτο, κινηματογράφο και θέατρο. Ο Rodrigo παρέμεινε μια αξιολάτρευτη και θαυμαστή μορφή στην μουσική ζωή της Ισπανίας. Τα δημοσιευμένα κείμενά του (1999) δείχνουν έναν άνθρωπο με ευρύτατη μόρφωση και καλλιέργεια όχι μόνο πάνω στην μουσική, αλλά γενικότερα στον τομέα των τεχνών. Ο Rodrigo

δεν πίστευε τόσο στην 'πρόοδο' των τεχνών όσο στην εξέλιξη και μετάλλαξή τους. Ούτε πίστευε ότι έγιναν τρομερές αλλαγές στην Ισπανική μουσική και σίγουρα όχι με την έννοια του κλασικισμού και του νεοκλασικισμού. Ο ίδιος έχει δηλώσει 'έχουμε περιόδους *casticismo* και συνεπώς περιόδους *neocasticismo*, αλλά αν έχουμε κλασικούς συνθέτες θα είναι τόσο λίγοι που θα μετριούνται στα δάκτυλα του ενός χεριού. Η συμβολή μας στην Ευρωπαϊκή μουσική παραμένει αυτή ενός [ιδιαίτερου] χαρακτήρα'.⁸

Το ύφος του Rodrigo και οι μορφές που χρησιμοποιούσε αποκρυσταλλώθηκαν πολύ νωρίς και παρέμειναν σταθερές, δίχως πολλές προοπτικές ή ακόμη και θέληση εξέλιξης. Είναι από τους λίγους συνθέτες που αφιέρωσαν την ζωή τους στην ερμηνεία και χρήση των περισσότερων στοιχείων, πέρα από τα ιστορικά και παραδοσιακά, της χώρας τους. Η συγκέντρωσή του αυτή στους παραδοσιακούς ρυθμούς και μελωδίες της χώρας κάθε άλλο παρά του στέρησε την δημοτικότητα, όχι μόνο στην Ισπανία αλλά παγκόσμια. Το έργο του δείχνει τον σεβασμό του στις παραδοσιακές κλασικές φόρμες, στην τονικότητα και στην σημασία της μελωδίας. Το έργο με το οποίο ξεκίνησε την διαδρομή του αυτή είναι το *Concierto de Aranjuez*, το κομμάτι που σημάδεψε μια ολόκληρη εποχή και την ίδια στιγμή αναρριχήθηκε ψηλότερα από αυτήν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ▣ Ann Livermore, *A Short History of Spanish Music* (London: G. Duckworth, 1972)
- ▣ Tomas Marco, *Spanish Music in the Twentieth Century, London* (Cambridge: Harvard University Press, 1993)
- ▣ *New Grove Dictionary of Music and Musicians II*, επιμ. S. Sadie και J. Tyrrell (London: MacMillan, 2001)
- ▣ Juan F.Riano, *Critical and Bibliographical Notes in Early Spanish Music* (New York: Da Capo Press, 1971)
- ▣ Carl Van Vechten, *The Music of Spain* (London: Kegan Paul, 1920)

ΕΠΙΛΕΚΤΙΚΗ ΔΙΣΚΟΓΡΑΦΙΑ

- ▣ Joaquin Rodrigo – *Tres Piezas Españolas – Sonata Giocosa*, Narciso Yepes (κιθάρα), Deutsche Grammophon 419 620-2, 1987
- ▣ Joaquin Rodrigo – *Five Orchestral Pieces*, Rundfunkorchester Berlin, Hans-Dieter Baum, Wergo 286 215-2, 1993
- ▣ Rodrigo, Arnold, Benett: *Guitar Concertos* – Julian Bream (κιθάρα), Melos Ensemble, Sir Colin Davis – Julian Bream Edition vol. 15, RCA Victor Gold Seal 09026 61598 2, 1993
- ▣ Music of Spain – Rodrigo – Julian Bream (κιθάρα), Chamber Orchestra of Europe, John Eliot Gardiner, RCA Victor Chamber Orchestra, Leo Brouwer – Julian Bream Edition vol. 28, RCA Victor Gold Seal 09026 61611 2, 1993
- ▣ Rodrigo, Giuliani, Vivaldi: *Guitar Concertos* – John Williams (κιθάρα), Members of the Philadelphia Orchestra, Eugene Ormandy, Sony Classical, SBK 48168, 1992

Ιουλία Λαζαρίδου-Ελμαλόγλου

1 *New Grove Dictionary of Music and Musicians II*: 499-500

2 Zarzuela είναι ένα ισπανικό είδος μουσικού θεάτρου που χαρακτηρίζεται από μία σύνδεση διαλόγου με τραγούδι και διαλόγου αφηγηματικού. Γνώρισε μεγάλη άνθηση στις αρχές και τα μέσα του 18ου αιώνα, εξαφανίστηκε από το προσκήνιο κατά το τελευταίο τέταρτό του, καθώς αντικαταστάθηκε από την ιταλική όπερα και επανήλθε στο μέσον περίπου του 19ου αιώνα (έχοντας κοινά στοιχεία με την *opéra comique*) γνωρίζοντας αρκετά μεγάλη επιτυχία.

3 Ο όρος *casticismo* εδώ υπονοεί μια επιστροφή της μουσικής ζωής στον νεοκλασικισμό.

4 Tomàs Marco, *Spanish Music in the Twentieth Century*: 129-130

5 Ann Livermore, *A Short History of Spanish Music*: 208

6 Tomàs Marco, *όπ.αν.*: 131

7 *New Grove*: 499-500

8 Livermore, *όπ.αν.*: 209.